

ATÇALI KEL MEHMET EFE’NİN YER ALDIĞI BİYOĞRAFİK ROMANLAR İLE KELOĞLAN MASALLARI ARASINDA BULUNAN ORTAK UNSURLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Analysis on The Common Feature between The Keloglan Tales with The Biographical Novels Where Atcali Kel Mehmet Efe Takes Place

Gönderim Tarihi: 14.03.2017

Kabul Tarihi: 25.08.2017

Betül ÖZTOPRAK*

ÖZ: Türk Edebiyatı’nda yeni bir tür olarak Tanzimat döneminde ortaya çıkan roman, kendisinden önce var olan destan, masal, mesnevi, halk hikâyeleri vb. klasik ve geleneksel anlatılardan da beslenerek gelişmiştir. Muhtevaları, biçimleri, motifleri, kalıplarıyla vb. klasik ve geleneksel anlatılar, tarihsel gelişim süreci içerisinde zaman zaman romanlarda yer almıştır. Günümüzde de modern roman yazarlarının, gelenekten yararlandıkları görülmektedir. Yüzyıllardır dilden dile dolaşan Keloğlan’ın maceraları, sadece Türk masallarında değil başka ulusların masallarında da farklı isimler ve benzer özelliklerle karşımıza çıkmaktadır. Atçalı Kel Mehmet Efe’nin romanlara yansıyan hayatı ile halk anlatılarına dayanan Keloğlan’ın yaşamı ve maceraları incelendiğinde gerek kişisel özellikleri gerek ailevi yaşantıları gerekse hayata karşı tutumları arasında birçok benzerlikler göze çarpmaktadır. Aydın’da dünyaya gelen Atçalı Kel Mehmet Efe (1780-1830), efelik konusunda bir dönüm noktası teşkil eder. Atçalı Kel Mehmet Efe’yi diğer efelerden ayıran en önemli tarafı ise, tarihte sosyal bir isyan olarak yer alan Aydın İhtilali’nin başında bulunması ve böylesi büyük bir isyanın önderliğini yaparak Aydın valiliğini kısa bir süre için de olsa ele geçirerek yönetime el koymuş olmasıdır. Osmanlı Devleti karşısında daha fazla direnemeyen Atçalı, Osmanlı kuvvetleri tarafından öldürülmüştür. Atçalı Kel Mehmet Efe’nin maceraları, roman yazarlarının da dikkatini çekmiş ve onun yaşamı romanlara konu olmuştur. Bu makalede ilk önce Türk romanında geleneksel anlatıların yeri üzerinde durulacak ardından Atçalı’nın maceralarını anlatan romanların özeti verilecektir. Daha sonra Keloğlan Masalları’nın yapısı ve nitelikleri konusuna kısaca açıklık getirilecek, ardından Atçalı Kel Mehmet Efe ile Keloğlan anlatılarında yer alan ortak unsurlar (köylü olmaları, kel olmaları, yetim olmaları, kıt kanaat

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, betuloztoprak@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0630-8239

geçinmeleri, zeki ve pratik zekâyâ sahip olmaları, yardımsever olmaları, sonunda amaçlarına ulaşmaları vb.) ayrıntılı olarak metne dayalı karşılaştırmalı yöntemle ele alınacak elde edilen bulgulara da sonuç kısmında yer verilecektir. Araştırmamanın amacı, farklı iki anlatı türü olan roman ile masallar arasındaki benzerlikleri ortaya koyarak klasik ve geleneksel anlatıların, modern anlatılar üzerindeki yansımalarını tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Atçalı Kel Mehmet Efe, Keloğlan Masalları, Masal.

ABSTRACT: The novel originated as a new genre in Turkish literature during the ‘reform era’, and developed from the classic and traditional narrations, which had existed the novel itself before such as epic, fairy tale, mesnevi, folk tale etc. Classical and traditional narrations with their contents, formats, motifs have frequently played a part in novels. It is clearly seen that modern authors take advantage of the this tradition and practice. Throughout centuries the adventures of Keloglan can be found not only in Turkish fairy tales but also other nation’s tales with different names and similar features. When Atçalı Kel Mehmet Efe’s life is compared to Keloglan’s life and adventures, a great many similarities stands out in respect to both of the characters’ family lives, personal characteristics, and their attitudes towards life. Atçalı Kel Mehmet Efe (1780-1830) was born in Aydin, and he literally forms a milestone in the concept of ‘Efelik, a term to describe people who are against the order of law enforcement and who are the leaders of “zeybeks”. What made Atçalı Kel Mehmet Efe a prominent character was his leading a riot that started as a social uprising and called “Aydin Revolution” with the aim of seizing the control of the local administration of Aydin. His followers and he were successful at their attempt for a short time. The adventures of Atçalı Kel Mehmet Efe has drawn the novelist’ attention, too. His life has been subjects to their novels. In this study, just after stating the summaries of the tales relating to Atçalı Kel Mehmet Efe, Turkish novel will focus on the place of traditional narrative, by putting emphasis on the structures and the qualities of Keloglan narrations. Then, the common factors which are in the narrations of Atçalı Kel Mehmet Efe and Keloglan (the fact that they are peasant, bald, orphan, they make ends meet, they are clever, they have ingenuity, they are helpful, they achieve their goals in the end etc.) will be dealt with a comparative method based upon a text thoroughly. The findings which are obtained will also be placed in the conclusion. The purpose of the research is to determine the reflections of classical and traditional narrations on modern narrations by putting forward the similarities between novel and tales which are two different kind of narration.

Keywords: Atçalı Kel Mehmet Efe, The Tales of Keloglan, Tales.

GİRİŞ

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile birlikte Osmanlı Devleti, Batı'nın üstünlüğünü kabul eder. Her alanda olduğu gibi Türk Edebiyatı'nda da Batı'nın tesiri görülür. Edebiyatta modern hikâye, roman, tiyatro vb. yeni türlerde ilk eserler verilmeye başlanır. İlk başta çeviriler yoluyla edebiyata giren roman, daha sonra gelişip değişerek edebiyatta yerini alır. Türk Edebiyatı'nda romana gelene kadar var olan destanlar, masallar, mesneviler, halk hikâyeleri vb. anlatılar, romanı besleyen kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Cafer Gariper, anlatmaya dayalı ilk sanat eserinin destanlar olduğu konusunda araştırmacıların birleştiklerini ifade eder. Gariper destanları; masalların, efsanelerin, menkıbelerin, halk hikâyelerin takip ettiğini, modern hikâye ve romanın başlangıcını, destana kadar götürmenin mümkün olduğunu belirtir (Korkmaz vd., 2009: 60).

Orhan Okay *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* başlıklı eserinde de, modern hikâye ve roman türünün ilk örneklerinde anlatım, dil ve konu bakımından uzun zaman geleneğinin izlerinin devam ettiğini söyler. Geleneksel hikâyenin destan ve ozanların anlattıklarıyla başladığını belirten Okay, İslamiyet'ten sonra Dede Korkut'tan başlayarak Hint, İran, Arap gibi Doğulu, İslami unsurların birbirine karıştığı halk hikâyelerinin ve Divan Edebiyatı'nda yer alan mesnevilerin bu geleneğin parçaları olduğunu ifade eder. Okay'a göre, ilk edebi roman olarak benimsediğimiz İntibah'a kadar (1870-1876) yapılan ilk denemelerde, Batı romanının etkisi ile klasik geleneğin izleri bir arada bulunmaktadır (Okay, 2016: 70-71). Orhan Okay ile benzer düşünceleri İnci Enginün de ifade etmektedir. Enginün, Eski Türk Edebiyatı'nda yer alan destanların (Oğuz Kağan Destanı, Manas Destanı vb.), daha sonra masalların, halk ve meddah hikâyelerinin, başta Binbir Gece Masalları olmak üzere Hint, Fars, Arap kaynaklı anlatıların, Meddah ve Karagöz geleneğinin, Dede Korkut hikâyelerinin vb. anlatıların, Türk romanının gelişmesinde etkili olduklarını söyler (Enginün, 2007: 165-167).

Mustafa Nihat Özön *Türkçede Roman* başlıklı eserinde, modern hikâye ve romanlarda geleneksel hikâyelerin yeri üzerinde durur. Özön, Eski edebiyatta var olan hikâyeleri; Klasik Edebiyatımızın Manzum Hikâyeleri, Klasik Edebiyatımızın Nesir Hikâyeleri, Halk Arasında Yazılışından Okunan Hikâyeler, Halk Arasında Ağızdan Ağıza Aktarılan Hikâyeler, Zümrelerin Kendi Amaçlarına Uygun Şekle Koydukları Hikâyeler olmak üzere beş başlık altında inceler. Özön, Batı eserlerini taklit ederek oluşmaya başlayan yeni biçim hikâyelerde de bu hikâyelerin etkileri olduğunu belirtir (Özön, 2015: 45-46).

Berna Moran da ilk romancıların her ne kadar geleneksel anlatıları eleştirip onları ilkel ve çocukça bularak yetişkin bir insanın bunlardan zevk alamayacağını iddia etmiş olsalar bile onların, gelenekten yararlandıklarını ifade eder. Şemsettin Sami, Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal ve Samipaşazade Sezai

gibi yazarların, çocukluklarından beri dinledikleri ve okudukları masal, halk hikâyeleri vb. geleneksel anlatı birikiminden yararlanarak roman yazdıklarını belirten Moran, ilk yazarların geleneksel Türk hikâyelerinin yapısını ve kişilerini, romana aktarmakla işe başladıklarını belirtir (Moran, 2012: 25 ve 46).

Masallar konusunda¹ önemli çalışmaları bulunan Pertev Naili Boratav *Zaman Zaman İçinde* başlıklı eserinde, masalların en eski çağlardan bu yana başka anlatıları da konularıyla beslediğini ifade eder. Örneğin; Dede Korkut Kitabı, Battal Gazi, Köroğlu, Kerem ile Aslı vb. halk hikâyelerinde masal temaları ve motiflerinden pek çok unsur bulunduğunu belirten Boratav, Yeniçağ edebiyatı yazarlarının da konu, ifade tekniği ve söyleyiş tarzı açısından masallardan faydalandıklarını söyler (Boratav, 2009: 26).

Yukarıda kısaca özetlendiği gibi modern Türk romanının kaynakları oldukça çeşitlidir. Bu kaynaklar; Batı romanı, destanlar, menkıbeler, Türk halk hikâye geleneği, Leyla ile Mecnun hikâyeleri vb. geleneksel anlatılardır. Bunlara ilâve olarak, Pertev Naili Boratav'ın da belirttiği gibi masallar da modern romanın ve hikâyenin kaynakları arasında sayılabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Atçalı Kel Mehmet Efe'nin hayatını konu alan üç romanda, bazı noktalardan Keloğlan Masallarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Cem Çelik'in *Atçalı* başlıklı romanının sonuna yazmış olduğu şu satırlar Keloğlan Masallarıyla Atçalı Kel Mehmet'in maceralarını konu alan romanlar arasındaki benzerliği göstermesi bakımından dikkati çeker:

Gel ben sana bir masal anlatem, bir varmış bir yokmuş bir zamanlar bir Keloğlan varmış, bu Keloğlan yetimmiş aynı senin gibi dul bir anası varmış. Gel zaman git zaman bu Keloğlan Padişahın kızına âşık olmuş, yoksulmuş bu Keloğlan, emme akıllıymış merhametliymiş. O gece Aydın vilayetinde pek çok evde Keloğlan masalları anlatılıyordu. Bu masallar dalga dalga önce Egeye sonra tüm Anadolu'ya yayılmaya başladı. Ne de olsa Keloğlan masalları yasaklanmamıştı (Çelik, 2011: 152).

Pasajda da ifade edildiği gibi Cem Çelik'in, Atçalı'nın doğup büyüdüğü ve maceralarının anlatıldığı Aydın ili ve çevresinde yani Ege Bölgesi'nde Keloğlan Masalları'nın da dilden dile dolaştığını ve Keloğlan Masalları'nın Ege'den Anadolu'ya yayıldığını belirtmesi anlatılar arasındaki geçişleri ve benzerlikleri de mantıklı kılmaktadır. Ayrıca bu düşüncelere ilave olarak, Hamdullah Köseoğlu'nun *Keloğlan ile Sihirli Değnek* başlıklı masalın sonunda belirtmiş olduğu şu ifadeler de Keloğlan Masalları ile Atçalı Kel Mehmet arasındaki yakınlı-

¹ Masalın tanımı, özellikleri, kaynakları vb. konularda bilgi için bkz:

Boratav, Pertev Naili (2000), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 10. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, s. 75-97.

Boratav, Pertev Naili (2009), *Zaman Zaman İçinde*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, s. 15-39.

Saim Sakaoğlu (2007), *Masal Araştırmaları*, 3. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Saim Sakaoğlu-Zekeriyâ Karadavut (2013), *Halk Masalları*, 2. Baskı, Ankara: Saray Matbaacılık, s. 3-46.

ğı gösterir niteliktedir: *Yolu o yöreye, o obaya düşen Köseoğlu derler bir masalcı varmış. "Çocuklar Keloğlan'ı unutmayın," demiş. Düşünmüş, tasarlamış, bu masalı yazmış. "Ödemiş'ten, Tire'den, yıllar geçti aradan. Ben duyduklarımı, gördüklerimi anlattım, siz de sizden sonrakilere anlatın," demiş* (Köseoğlu, 2012: 51). Ödemiş ve Tire özellikle Ödemiş, efelerin çokça çıktığı ve efeler diyarı olarak anılan bölgelerdendir. Köseoğlu'nun bu bölgelerin ismini zikretmesi, aradan uzun yılların geçmiş olduğunu belirterek, Atçalı'nun maceralarının canlı olarak bulunduğu bu bölgelerde duyduklarını, gördüklerini anlattığını söylemesi bu benzerliklere işaret eder niteliktedir.

Atçalı'nın romanlara yansıyan hayatı ile Keloğlan'ın maceraları arasında ne derecede yakınlık olup olmadığını romanlardan hareketle tespit etmek mümkündür. Atçalı Kel Mehmet'in maceralarını konu alan üç roman ve otuz Keloğlan Masalı üzerine yaptığımız incelemede, Atçalı'yı konu alan romanlarla Keloğlan masalları arasında 16 ortak unsur olduğu görülmüştür. Söz konusu benzerlikler aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Bulduğumuz ortak unsurlar, farklı iki anlatı türü arasında yaşanan geçişleri göstererek Keloğlan Masalları'nın modern romanlardaki yansımalarını ortaya koyacak nitelikte benzerliklerdir.

Günümüzde Keloğlan Masalları, birçok yayınevi ve yazar tarafından yayımlanmaktadır. Bu sebeple, inceleyeceğimiz masalları seçerken, benzer anlatıların tekrarlanmamasını ve masalların derli toplu bulunmasını dikkate aldık. Masallara farklı iki bakış açısıyla yaklaşılmamasının da etkisiyle Tahir Alangu'nun ve Hamdullah Köseoğlu'nun derleyip yazmış olduğu *Keloğlan Masalları'nı* incelemeye karar verdik. Tahir Alangu'nun derlemiş olduğu masallarda Keloğlan olumlu ve olumsuz tavırlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Masallarda Keloğlan, yeri geldiğinde adam öldürmekten ya da öldürtmekten uzak durmayan, çeşitli oyunlarla intikam alacağı kişilere tuzaklar kuran bir tiptir. Tabii Keloğlan'ın olumlu davranışları da masallarda yer almaktadır. Köseoğlu ise Keloğlan'ı daha çok olumlu bir tip olarak ön plana çıkarır: *Sanıldığı ve söylenildiği gibi Keloğlan kötü bir tip değildir. Oldukça sevimli, şaşkın, utangaç, saf ve gülümseten bir tiptir. Aklından başka dayanağı, gücü, silahı yoktur. Onu da bir savunma, korunma, zorlukları aşma aracı olarak kullanır. Dokunulmadıkça, üstüne varılmadıkça, canı yanmadıkça kimseye sataşmaz, uğraşmaz kimseye tuzak kurmaya, kimseyi kandırmaya, yanıltmaya kalkışmaz...* (Köseoğlu, 2012: 8) Köseoğlu, masallarda da Keloğlan'ın daima iyimser ve vicdanlı oluşunu ifade ederek onu, olumlu davranışlarıyla anlatır.

18. yüzyılın sonlarında Aydın'da dünyaya gelen Atçalı Kel Mehmet Efe ise, 1830 yılında Osmanlı kuvvetleri tarafından öldürülmüştür. Atçalı Mehmet Efe'nin maceraları, romanlara, filmlere, tiyatrolara konu olmuştur. Tarihi bir

şahsiyet olan Atçalı'nın yaşamı ve maceraları, Murat Sertoğlu'nun *Atçalı Kel Mehmet Efe*, İsmet Nadir Atasoy'un *Sevda Zamana Sığmaz* ve Cem Çelik'in *Atçalı* başlıklı romanlarında ele alınmıştır². Pertev Naili Boratav, eşkıyaların, destanlara, türkülere günahlarından arınmış bir şekilde girdiklerinden bahseder (Boratav, 2009: 23). Eşkıyalar üzerinde önemli çalışmaları bulunan İngiliz Marksist Tarihçi Eric J. E. Hobsbawm (1917-2012) ise halk tarafından birer kahraman olarak görülen eşkıyalar için sosyal eşkıya, asil soyguncu vb. ifadeler kullanır. Hobsbawm, sosyal eşkıyaların devlet karşısında suçlu birer kanun kaçağı olmalarına rağmen köylü toplumları içinde kalmaları, halkın onları birer kahraman olarak görmeleri ve onları adalet adına öç alan savaşçılar olarak kabul ederek kendilerine hayranlık duymalarından dolayı sosyal eşkıyaları, sıradan eşkıyalardan ayırmıştır (Hobsbawm, 2011: 25-26). Atçalı'da bahsi geçen bu romanlarda Boratav'ın ve Hobsbawm'ın da belirttiği gibi sıradan bir eşkıya olarak değil suçlarından arınmış bir halk kahramanı olarak yer almakta ve olumlu davranışlarıyla ön plana çıkarılmaktadır.

Keloğlan Masalları ile Atçalı'nın anlatıldığı biyografik romanları karşılaştırarak incelemeye geçmeden önce romanların özetlerini verip ardından da Keloğlan Masalları'nın özellikleri ve nitelikleri konularına kısaca açıklık getirmekte yarar olduğu kanaatindeyiz. Aşağıda ilk önce Atçalı Kel Mehmet Efe'nin başkahraman olarak yer aldığı ve biraz önce zikrettiğimiz üç biyografik romanın özeti verilecektir. Bu romanlarda hemen hemen benzer olaylar dile getirildiği için her romanı ayrı ayrı özetlemek yerine genel olarak özetlemeyi tercih ediyoruz:

Romanlarda Atçalı Kel Mehmet Efe, Atçalı yoksul bir ailenin çocuğudur. Babasını küçük yaşta kaybeden Atçalı'nın saçları ya tamamen dökülür ya da hiç çıkmaz. Bu durumda çevresindeki herkes kendisine "Kel, Kel Mehmet, Keloğlan, Keleşoğlan" diye seslenirler. Atçalı ve annesi, bir gün Arpaz ağası tarafından kovulunca onlar da, Atça köyünde bulunan tanıdıklarının yanına giderler. Burada Atçalı, Atça köyünün ağası ve muhtarı olan Hacı Hüseyinoğullarının kızına sevdalanır. Ağa, kızını Atçalı'ya vermez. Hüseyinoğullarının eşi, Atçalı'nın annesine hakaret ederek onu konaktan kovar. Daha sonra Atçalı, ağanın adamları tarafından saldırıya uğrar. Bu yaşananlar karşısında başka seçeneği kalmayan Atçalı, dağa çıkar. Atçalı, Hüseyinoğlu tarafından kendisinin öldürülmesi için gönderilen Uzun Efe ardından da Kara Efe'yi ortadan kaldırarak gücünü herkese ispat eder. Bu olaylardan sonra adı her yerde duyulmaya başlanılan Atçalı'ya katılanların sayısı da her geçen gün artar. Atçalı, Hacı Hüseyinoğullarının kızı Emir'in de isteği üzerine Aydın'da yer alan hapishaneyi basıp

² Atçalı'nın hayatı, maceraları ve hangi bakış açılarıyla romanlarda yer aldığı konularında detaylı bilgi için bkz:

Betül Öztoprak, *Türk Romanında Efelik ve Efeler Üzerinde Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2016, s. 81-101.

Hacı Hüseyinoğlu'nu, kızanlarını ve diğer tutukluları serbest bırakır. Böylece Aydın İhtilalini başlatmış olur. Daha sonra da Atçalı ve onu takip edenler, hükümet konağına girer ve Atçalı, Vali Reşit Bey'i bir odaya hapseder. Aydın halkı, Atçalı'nın başa geçmesinden memnundur. Atçalı'nın adaletini duyan çevre halkı, kendi kazalarının yönetimini de ele alması için kendisini kazalarına davet ederler. Böylece daha fazla alana hâkim olan Atçalı, kendisini Aydın Valisi ilan eder. Sevdiği Emir'e kavuşan, Aydın'da istediği düzeni kuran Atçalı, Osmanlı Devleti'nin göndermiş olduğu kuvvetler tarafından öldürülür.

Romanlarda Atçalı, dağa çıktığı andan itibaren yoksulların, kimsesizlerin umudu olur. Adaletsizliğe kurban giderek kanundışı hayatına başlayan Efe, bu yolda haksızlıkları düzeltmek için mücadele eder. Zenginden alıp yoksula dağıtır, fakir fukaranın babası olarak anılır. Efe, kendini korumak ve intikam almak halleri dışında adam öldürmekten uzak durur ve onurlu bir yurttaş gibi toplumun arasına döner. Halk tarafından hayranlık duyulan, yardım edilen ve kollanan Atçalı, yerel beylerin ve zalimlerin karşısında yer alır. Bu yönleriyle romanlarda anlatılan Atçalı'nın, Hobsbawm'ın ifade ettiği sosyal eşkiya (Hobsbawm, 2011: 62-63) niteliklerini de büyük bir oranda taşıdığını söyleyebiliriz.

Atçalı Kel Mehmet Efe, tarihte yaşamış, hayatı ve maceraları tarihi vesikalara geçmiş birisidir. Roman yazarları da Atçalı hakkında bilgi toplamış ve eserlerini bu bilgiler ışığında kaleme almışlardır. Atçalı'ya dair yazılan romanlar bir tür belgesel roman türü içerisinde değerlendirilebilir. Başvurulan belgeler de Atçalı Kel Mehmet'e dair tarihi belgelerdir. Fakat masallarda durum böyle değildir. Tamamen hayal ürünü bir anlatı türü olan Keloğlan Masalları'nda şahıslar hayali, zaman ve mekânlar ise belirsizdir. Kurgusal anlatılar olmalarına rağmen romanlarda gerçek bir mekân, masallarda ise hayali bir dünya ile karşılaşırız. Fakat bu zıtlıklar, farklı olan bu iki anlatı türü arasında bulunabilecek benzerliklere bir engel teşkil etmemektedir. İleride detaylı olarak bahsedilecek olan bu benzerliklere geçmeden önce Keloğlan Masalları hakkında kısaca bilgi verelim.

Türk masalları içinde önemli bir yeri olan Keloğlan Masalları konusunda Boratav, şu ifadeleri kullanır: *Keloğlan da, şüphesiz, hem fakirin, âcizin hasretli düşlerini hem de önündeki çetin yolun mihnetlerini hesaba katarak, gözünü budaktan sakınmadan maceraya atılan insanın savaşını ifade eder. Keloğlan'ın bu savaşı pek gürültüsüz geçmez; o, haksızlığa uğradığı zaman, "dinsizin hakkından imansızın geleceğini" hatırlar, kötünün ettiklerini fitil fitil burnundan getirmesini bilir; padişah bile, haksızın tarafını tutmuşsa, Keloğlan'ın amansız vuruşlarından kendini koruyamayacaktır. Bizim fıkralarımızdaki Nasreddin Hoca'nın, hayal oyunlarımızdaki Karagöz'ün yerlerini, masallarımızda Keloğlan tutmuştur* (Boratav, 2009: 22).

Tahir Alangu ise "Keloğlan Masalları Mitostan Kurtuluş-Gerçeğe Yöneliş" başlıklı yazısında; Doğu ve Batı'nın birçok uluslarında Keloğlan masal tipi-

nin benzerlerinin bulunduğunu ifade ederek; bu tipin Azerbaycan'da Keçel Memed ya da Keçel Yeğen, İran'da Keçel, Almanlar'da Grindkopf ya da Goldenner diye adlandırıldığını, Gürcü rivayetlerinde ise bu adın "kel kafalı kaz çobanı" şeklinde görüldüğünü belirtir (Alangu, 2014: 192). Keloğlan'ın birçok örnekte görüldüğü gibi iyi olmadığını hatta ona kötü-ahlaksız bile denilebileceğini belirten Alangu, Keloğlan'ın yeri geldiğinde kötülük yapmaktan çekinmeyen, katı yürekli ve kaba bir tip olarak tanımlar. Ona göre Keloğlan, sert ve merhametsiz yöntemlerle maceralarını başarılı bir şekilde tamamlar (Alangu, 2014: 193-194). Alangu'nun ifadeleriyle *masal, bütün unsurlarıyla bizi bu dünyanın şartlarından havalandırıp hayallerde kurulmuş ideal bir toplumun şartlarına götürürken, Keloğlan masalı da, bütün yapısı ile gündelik çatışmalar dünyasına bağlı kalmaktadır. Bir başka deyişle, halk masallarını okurken kendimizi masal dünyasında, Keloğlan masallarını okurken de kendimizi bu dünyada hissederiz* (Alangu, 2014: 196). Alangu yazısını, Keloğlan Masalları'nın coğrafyadaki yayılma alanını artık belirlenebildiğini, tarihinin de 17. yüzyıldan daha gerilere götürülemediğini belirterek sona erdirir (Alangu, 2014: 208).

Hamdullah Köseoğlu *Keloğlan Masalları* başlıklı eserinin önsözünde Keloğlan'ın ifade edildiği kadar kötü bir tip olmadığını ve onun aslında olumlu bir tip olduğunu söyleyerek Keloğlan ve masalları için şu ifadeleri kullanır: *Keloğlan aslında, halkın üretip yaygınlaştırdığı düşsel bir tiptir. Sessiz çoğunluğun söyleyemediklerini söyleyen, yapamadıklarını yapan kişidir. Yalnızdır, arkasızdır. Hiçbir güvencesi, dayanağı, yaptırım gücü yoktur. Yurtsuz, yuvasız bir kuştur. Gösterişsiz ve sessizdir. En yakın arkadaşı eşeğidir. Ekmek parası kazanmak, anasının gözüne girmek için dere tepe aşıp iş aramaktadır. Kimsenin buyruğuna girmediği, kurallara uymadığı için de kalıcı, düzenli, sürekli bir işi yoktur. Bugün burada, yarın başka yerdedir. O bir yönüyle gezgin bir tiptir* (Köseoğlu, 2012: 9).

Mualla Murat Nuhoğlu *Keloğlan Masalları* adlı eserinde Keloğlan Masallarını, Keloğlan'ın kişiliği, karakter özellikleri, masalların analizi, tasnifi açıdan ele alarak detaylı bir şekilde incelemiştir. Murat Nuhoğlu'na göre; *Keloğlan benlik ve kimlik kazanmış bir karakter olarak toplumun beklentilerini karşılayabilen toplumun değerlerini koruyarak yanlışlarıyla mücadele eden önemli bir modeldir* (Murat Nuhoğlu, 2015: 16). Murat Nuhoğlu, Keloğlan Masalları'nın oldukça realist hikâye özellikleri taşıdığını, masallarda Keloğlan'ın bazen yönetimle bazen de halkla önyargılı çatışmalarının bulunduğunu, bu sorunları da Keloğlan'ın akıl ve mütevazı bir yolla çözdüğünü belirtir. Olaylar zincirinin, Keloğlan ile başlayıp Keloğlan ile bittiğini ifade eden Murat Nuhoğlu, masallara çok nadiren halkın şekil verdiğini, mağdur olanın ise bazen kendisinin bazen de padişahın kızı ya da oğlunun olduğunu söyler. Murat Nuhoğlu'nun belirttiğine göre; Keloğlan hem akıllı hem de vicdanlıdır. Keloğlan, masalların sonunda mutlaka

ya annesinin yanına gider ya da annesini yanına aldırır. Keloğlan, masalın başında yani çocukluk döneminde tembel, sorumsuz, haylaz iken yetişkin döneminde problemlerini akıl yoluyla çözen, kendini ispat eden bir kişiye dönüşür. Keloğlan, sürekli iç sesiyle muhataptır ve bu iç seste vicdan kadar sorgulama ve değerlendirmeler de vardır. Keloğlan, alışkanlıkları olduğu gibi kabul etmeyen, olaylar üzerinde düşünen ve sorgulayan bir tiptir (Murat Nuhoglu, 2015: 17-18 ve 20). Murat Nuhoglu'na göre; *Keloğlan'ın karakter özelliklerinde, hiç değişmeyen taraf haksızlıklara tahammül edememesi, cesareti, sorumluluğu ve adalet arayışıdır. Problemleri çözme esnasında çok farklı karakter özellikleri görsek de bütün masallarında güzeli seven, gözü pek, kötüler tarafından önce önemsenmeyen sonra da gücüne yenik düşülen bir kahramandır. O, zaman zaman yoksulluğa ve kelliğe sitem etse de çoğu zaman neşeli ve mutludur* (Murat Nuhoglu, 2015: 52).

Yukarıda görüldüğü gibi, yüzyıllardır anlatıla gelen bir masal tipi olan Keloğlan'ın maceraları sadece Türk masallarında değil diğer ulusların masallarında da yer almıştır. Türk toplumunun benimsediği, sevdiği bir tip olan Keloğlan, tembellikten kurtulup çalışmaya başladığı andan itibaren değişime uğrar ve çalışkan, zeki, toplumun büyük çoğunluğu tarafından sevilen, haksızlıklar karşısında mücadele edip adaleti arayan biri haline gelir. Keloğlan masallarında, akıllıca kurduğu oyunlarla amacına ulaşarak başarılar elde eder. Verdiği mücadeleler sonucunda zenginleşen Keloğlan, yaşlı annesini de yanına alarak mutlu bir yaşam sürer. Keloğlan, köylü toplumunun içinden çıkıp padişahın kızını alacak, saraya da vezir olacak kadar yükselerek statü atlar. Kısaca Keloğlan, olumlu ve olumsuz davranışlarıyla Türk masallarında yer alan ve önemli bir tip haline gelen bir masal kahramanıdır.

1. ATÇALI KEL MEHMET EFE İLE KELOĞLAN ANLATILARINDA YER ALAN ORTAK UNSURLAR

Atçalı Kel Mehmet Efe'nin yaşamı ve maceraları, Murat Sertoğlu'nun *Atçalı Kel Mehmet Efe*, İsmet Nadir Atasoy'un *Sevda Zamana Sığmaz* ve Cem Çelik'in *Atçalı* başlıklı romanlarında yer aldığını yukarıda da belirtmiştik. İncelememizde, bahsi geçen bu üç roman ile birlikte Keloğlan Masalları'nın daha derli toplu bulunduğu Tahir Alangu'nun ve Hamdullah Köseoğlu'nun yapmış oldukları derlemeleri kullandık. Toplam otuz farklı masal ve üç romanda, on altı ortak unsur tespit ederek bu unsurları aşağıda yer alan tablolarda gösterdik. Tablolarda işaretli olan unsurlar, masalarda ve romanlarda açıkça ifade edilen veya anlatılardan çıkarılabilen unsurlardır. İşaretli olmayanlar ise, anlatılarda ya aksi ifade edilmiş ya da bahsi geçmeyen unsurlardır.

Tablo 1: Tahir Alangu'nun Derlemiş Olduğu Masallar ve Bu Masallarda Yer Alan Ortak Unsurlar

MASALLAR*	Köylüdür	Keldir	Kit, kanaat geçindir	Yetimdir, yaşlı annesi ile yaşar	Kardeşi/kardeşleri yok	Çobanlık yapar	Okuma yazma bilir	Zeki, kurnaz, pratik zeka	Türü oyunlara, hilelere başvurur	Azar iştitir	Kılık/Kıyafet değişitirir	Padişaha karşı değil	Yardımcısı var	Zenginleşir	Padişah/Ağa Kızı ile Evlenir	Sonunda anacına ulaşır
1. Masal		X		Ninesi Var.	X		X	X	X					X		X
2. Masal	X	X		X	X			X	X				Eşek	X		X
3. Masal	X	X		Yetim	X			X	X				Eşek	X		X
4. Masal	X	X	X	Öksüz/Yetim				X	X							X
5. Masal			X	Öksüz/Yetim	X			X	X		X	X		Baş-vezir olur	X	X
6. Masal			X	X	X			X	X					X		X
7. Masal	X	X	X		X			X	X		X		Eşek Tavşan		Evli	X
8. Masal		X		X	X					X						X
9. Masal				X	X		X	X	X	X	X	X		X		X
10. Masal		X	X	X		X								X		X
11. Masal		X	X	X			X	X	X		X	X		X	X	X
12. Masal	X	X	X	X	X	X		X	X					X	X	X
13. Masal	X	X		Yetim		X				X				X		X
14. Masal		X						X	X			X		X	Evli	X
15. Masal		X	X	Öksüz/Yetim	X			X								X
16. Masal	X			X	X			X	X		X		Karga	X		X
17. Masal	X	X	X	Öksüz/Yetim	X	X		X	X							X
18. Masal	X		X	X	X	X		X	X		X	X		Vezir olur	X	X
19. Masal			X	Öksüz/Yetim	X			X				X		Vezir olur	X	X

* Tablo 1'de yer alan masallar sırayla şöyledir: 1. Masal: Keloğlan ile Devler, 2. Masal: Keloğlan ile Köylüler, 3. Masal: Köse Değirmenci ile Keloğlan, 4. Masal: Dev Anası ile Keloğlan, 5. Masal: Keloğlan ile İki Padişah, 6. Masal: Keloğlan Para Kazanıyor, 7. Masal: Keloğlan ile Üç Cambaz, 8. Masal: Keloğlan Hiç Alıyor, 9. Masal: Keloğlan ile Kırk Haramiler, 10. Masal: Keloğlan ile Kardeşi, 11. Masal: Keloğlan ile Padişah, 12. Masal: Keloğlan ile Kötü

Hasan, 13. Masal: Keloğlan Defineci, 14. Masal: Keloğlan ile Devler Ağası, 15. Masal: Keloğlan'ın Nohudu, 16. Masal: Keloğlan ile Kargası, 17. Masal: Keloğlan ile Köy Ağası, 18. Masal: Keloğlan ile Ali Cengiz, 19. Masal: Keloğlan ile Padişah Kızı.

Tablo 2: Hamdullah Köseoğlu'nun Derleyip İşleyerek Yazmış Olduğu Masallar ve Bu Masallarda Yer Alan Ortak Unsurlar

MASALLAR*	Köylüdür	Keldir	Kıt, kanaat geçinir	Yetimdir, yaşlı annesi ile yaşar	Kardeşi/kardeşleri yok	Çobanlık yapar	Okuma yazma bilir	Zeki, kumaz, pratik zeka	Türlü oyunlara, hilelere başvurur	Azar işitir	Kılık/Kıyafet değiştirir	Padişaha karşı değil	Yardımcısı var	Zenginleşir	Padişah/Ağa Kızı ile Evlenir	Sonunda amacına ulaşır
1. Masal	X	X	X	X	X			X	X				Dede			X
2. Masal		X	X	X	X			X					Eşek Dede	X		X
3. Masal		X	X	X	X			X					Horoz	X		X
4. Masal	X		X	X	X			X	X				Çocuklar			X
5. Masal					X											X
6. Masal	X		X	X	X			X								X
7. Masal				X	X			X						X	X	X
8. Masal			X	X	X			X						X	X	X
9. Masal	X	X	X	X	X			X	X							X
10. Masal					X			X							Evli	X
11. Masal			X		X			X	X				Horoz			X

* Tablo 2'de yer alan masallar sırayla şöyledir: 1. Masal: Keloğlan Deli Dumrul'a Karşı, 2. Masal: Keloğlan ve Sihirli Değnek, 3. Masal: Benim Adım Keloğlan, 4. Masal: Erincek Keloğlan, 5. Masal: Yüzücü Keloğlan, 6. Masal: Güneşi Arayan Oğlan, 7. Masal: Sepetçi Keloğlan, 8. Masal: Keloğlan ile Cimri Ağa, 9. Masal: Korkusuz Keloğlan, 10. Masal: Keloğlan ile Yaşlı Vezir, 11. Masal: Keloğlan ile Uzun Kuyruk.

Tablo 3: Atçalı Kel Mehmet Efe'nin Başkahraman Olarak Yer Aldığı Romanlar ve Tablo 1 ile Tablo 2'de Bulunan Ortak Unsurların Bu Romanlardaki Değerlendirilmeleri

ROMANLAR	Köylüdür	Keldir	Kıt, kanaat geçinir	Yetimdir, yaşlı annesi ile yaşar	Kardeşi/kardeşleri yok	Çobanlık yapar	Okuma-yazma bilir	Zeki, kurnaz, pratik zeka	Türlü oyunlara, hilelere başvurur	Azar İştir	Kılık/Kıyafet değişir	Padişaha karşı değil	Yardımcısı var	Zenginleşir	Ağa Kızı ile evlenir	Sonunda amacına ulaşır
<i>Atçalı Kel Mehmet Efe (M.S.)</i>	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	Karabaş	X	X	X
<i>Sevda Zamana Sığmaz (İ.N.A.)</i>	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	Çete	X	X	X
<i>Atçalı (C.Ç.)</i>	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		Eşkiya	X	X	X

1.1. Köylü Olmaları

Keloğlan'ın maceralarının anlatıldığı masallarda; Keloğlan'ın köylü olduğu veya köyde yaşadığına dair bilgiler 13 masalda açıkça ifade edilmiştir. Masallarda belirsiz mekânların yer almasından dolayı Keloğlan'ın nereli olduğu açıkça bilinmemektedir. Atçalı Kel Mehmet Efe ise, *Sevda Zamana Sığmaz* başlıklı romanda Aydın'ın Nazilli ilçesine bağlı Arpaz köyünde dünyaya gelir. Diğer romanlarda da Atçalı'nın köyde doğup büyüdüğü bilinmektedir. Kısa Keloğlan gibi Atçalı da kırsal bölgede dünyaya gelmiş ve özellikle çocukluğunu köyünde geçirmiştir.

1.2. Kel Olmaları

Masallarda Keloğlan'ın farklı bir adı yoktur ve kel olmasından dolayı kendisine Keloğlan denilmektedir. İncelediğimiz 30 masalın 17 sinde Keloğlan'ın kel olduğu vurgulanmaktadır. Bahsi geçen masallarda Keloğlan ya keldir (*Keloğlan ile Devler*, *Keloğlan Defineci*, *Keloğlan ile Ali Cengiz*, *Keloğlan ve Sihirli Değnek* vb.) ya da Keloğlan'ın annesi *Korkusuz Keloğlan* başlıklı masalda karşımıza çıktığı gibi yıkaması, taraması güç diye Keloğlan'ın saçlarını hep kesmesinden dolayı onun adı Keloğlan olarak kalmıştır. Atçalı Kel Mehmet Efe'nin de doğuştan saçları yoktur ve ileriki yıllarda da saçları çıkmaz. Bu sebeple çevresindekiler, kendisine "Keloğlan, Keleşoğlan" diye seslenirler. Atçalı Kel Mehmet Efe'nin annesi *Sevda Zamana Sığmaz* başlıklı romanda, çocuğunun saçlarının olmamasına çok üzülür ve başına poşu takar. Benzer durum *Keloğlan Deli Dumrul'a Karşı* başlıklı masalda da görülmektedir. Keloğlan'ın annesi, ço-

cuğunun saçlarının olmamasını bir eksiklik görür ve başına bir kalpak geçirir. Bu durum dikkat çekicidir.

Ne var ki doğuştan saçları yokmuş. Bunu bir eksiklik olarak gören ana, doğdu doğal, oldu olalı onun başına bir kalpak geçirirmiş. O nedenle bizimkine Kalpaklı Keloğlan da derlermiş (Köseoğlu, 2012: 15).

Hacer her gün oğlunun başına dikkatlice bakıyor, gün geçtikçe o tüylerin daha da azaldığını görebiliyordu. Bu durumu kimseye söylemiyor, söyleyemiyordu. Üzüntüsünü damla damla içine akıtıyor, fakat yapacak bir şeyinin de olmadığını pekâlâ biliyordu (Atasoy, 2005: 175).

1.3. Kıt Kanaat Geçinmeleri

Keloğlan, incelediğimiz 19 masalda annesi ile birlikte yarı aç yarı tok yaşar. *Keloğlan ile Yaşlı Vezir* başlıklı masalda Keloğlan karşımıza padişah olarak çıkar. Bu masalın dışında diğer 10 masalda Keloğlan ve ailesinin kıt kanaat geçindikleri vurgulanmaz fakat zengin olmadıkları da barizdir. Keloğlan'ın annesi, elinden geldiğince çalışır çabalar ve oğlunu aç bırakmamak için uğraşır. Onların kaderi, masalların başında tembel, uyusuk, bir iş yapmayan Keloğlan'ın daha sonra çalışmaya başlamasıyla veya çevirdiği oyunlarla altınlar elde etmesi ve böylece zenginleşmesi sonucunda değişecektir. Atçalı Kel Mehmet Efe ise, Atçalı yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Anne ve babası, bey yanında çalışırlar. Zamanla babasını kaybederek yetim kalan Atçalı ile annesi, daha fazla geçim sıkıntısı çekmeye başlar. Bu durum Atçalı'nın dağa çıkışına kadar devam eder.

Vakti zamanında, memleketin birinde, bir Keloğlan'la ağası, bunların bir de kocamış anaları varmış. Geçimleri dar, paraları yok, kilerleri tamtakır, tencere dibi kalaysız kızıl bakır, keseleri delik, yoktur metelik. İçleri açıktan kazınır, şuradan buradan kâh dilenir, kâh kazanır. Üstleri başları yamadan kat kat alacalı bohça, pabuçları delik deşik parça parça (Alangu, 2014: 95).

Ana oğul hemen çiftlikten atıldılar. Beş parasız idiler. Kadın da hasta idi üstelik! (Sertoğlu, 1964: 6)

Keloğlan da Atçalı da yoksulluk içinde, zor yaşam koşullarında verdikleri mücadelelerle hayatı öğrenirler. Çünkü onlar varlıklı bir ailenin çocukları olarak dünyaya gelmezler. Kendi hayatlarını idame ettirebilmek için çalışıp çabalamak zorundadırlar. Genel olarak baktığımızda kahramanların, çeşitli sınavları atlatıp başarılar elde ederek olgunlaştıkları, toplum içinde yer edindikleri ve kendilerini kanıtlayarak toplumun sevgi ve saygısını kazandıkları görülmektedir.

Kimi okuyarak dinleyerek, kimi görerek gözleyerek öğreniyormuş. Keloğlan da yaşayarak görerek öğrenmiş. Yaygın deyişle, feleğin çemberinden geçmiş. Giderek uslanmış, erginleşmiş. Beş parmağında beş hüner derler ya, işte öyle biri olmuş. O, sizin gibi koca okullara gitmemiş, ama yaşam okulunu bitirmiş (Köseoğlu, 2012: 40).

1.4. Yetim Olmaları-Yaşlı Annesi ile Yaşamaları

İncelediğimiz dört masalda (*Keloğlan ile Üç Cambaz, Yüzücü Keloğlan, Keloğlan ile Yaşlı Vezir, Keloğlan ile Uzun Kuyruk*) Keloğlan'ın anne ve babası hakkında bilgi verilmmez. Beş masalda ise (*Dev Anası ile Keloğlan, Keloğlan ile İki Padişah, Keloğlan'ın Nohudu, Keloğlan ile Köy Ağası, Keloğlan ile Padişah Kızı*) Keloğlan hem öksüz hem de yetimdir. *Keloğlan ile Devler Ağası* başlıklı masalda, Keloğlan'ın hem annesi hem de babası vardır. *Keloğlan ile Devler* isimli masalda ise Keloğlan, ninesi ile yaşar. Diğer masalarda Keloğlan ya yetimdir ya da yaşlı annesi/annesi ile birlikte yaşamaktadır. Romanlarda da Atçalı Kel Mehmet Efe, küçük yaşta yetim (13-15) kalır. Babasının ölümünden sonra ailenin sorumluluğunu Atçalı yüklenir. Atçalı'nın annesinden başka kimi kimsesi yoktur. Anne oğul birlikte çalışıp yaşamlarını idame ettirirler. Atçalı'nın annesi romanlarda 35-40 yaşlarındadır. Sadece Murat Sertoğlu'nun anlatımında Atçalı'nın annesinin sık sık hastalandığı ifade edilir. Kahramanların hayatlarında baba faktörünün eksik kalması ve belli zaman sonra annenin bakımını da üstlenmeleri, onları daha güçlü kılmış ve sorumluluk sahibi yapmıştır. Anne, koruyup kollayan tavırlarıyla kahramanların her zaman yanında olmuştur. Keloğlan, yaşadığı maceraların sonunda elde ettiği başarılarla annesinin yanına dönmüş ya da annesini de yanına aldırılmış, annesi de onu, sıcacık ve sevgi dolu duygularla karşılamıştır. Atçalı da fırsat bulduğu her an annesinin yanına giderek onun hayırdularını almıştır. Bu durum da kahramanları, manevi yönden güçlü kılmıştır.

Vaktin birinde, bir Keloğlan varmış. Bu Keloğlan'ın şu dar dünyada bir ihtiyar anacığından başka kimsesi yokmuş (Alangu, 2014: 76).

Babası güzün sonunda ölmüştü. Bir anası bir de kendi kalmıştı. Mehmet 13 yaşında ya var ya da yoktu (Çelik, 2011: 14).

1.5. Kardeşinin/Kardeşlerinin Olmaması

Keloğlan'ın; *Keloğlan ile Kardeşi, Keloğlan ile Padişah, Keloğlan Defineci* başlıklı masalarda ağabeyi; *Dev Anası ile Keloğlan* başlıklı masalda iki kız kardeşi ve *Keloğlan ile Devler Ağası* isimli masalda da 40 kardeşi vardır. Diğer 25 masalda Keloğlan'ın kardeşi yoktur veya kardeşleri olduğuna dair bir bilgi verilmemiştir. Atçalı Kel Mehmet Efe'nin de üç romanda da kardeşi yoktur.

1.6. Çoban Olmaları

Keloğlan'ın çoban olması, beş masalda (*Keloğlan ile Kardeşi*, *Keloğlan ile Kötü Hasan*, *Keloğlan Defineci*, *Keloğlan ile Köy Ağası*, *Keloğlan ile Ali Cengiz*) karşımıza çıkmaktadır. Hamdullah Köseoğlu; çobanlarla Keloğlanlar arasında da bir ilişki vardır. Her iki tip de –her zaman olmasa bile– birçok yönden birbirine benzer. Çünkü Keloğlan birçok masalda kuzu çobanlığı yapmakta, giderek deneyimli anaç bir çoban olmaktadır (Köseoğlu, 2012: 11) ifadeleriyle Keloğlan'ın çobanlık yaptığını belirtmektedir. Atçalı Kel Mehmet Efe ise, Arpaz Beyi'nin yanından kovulana kadar orada çalışır. Daha sonra köy koruyuculuğuna başlar. *Sevda Zamana Sığmaz* ve *Atçalı* başlıklı romanlarda Atçalı'nın da çobanlık yaptığı ifade edilmektedir.

Bu Keloğlan, dağda bayırda sığır davar güder, köylüye çobanlık eder; yağlı yavan, kıt kanaat, anacığıyla birlikte, bir kap aşları, ağırısız başları ile geçinir giderlermiş (Alangu, 2014: 110).

Anası Beyin Konağının temizlik işlerine bakıyor, kendisi çobanlık yapıyordu (Çelik, 2011: 14).

1.7. Okuma Yazma Bilmeleri

İncelediğimiz Keloğlan Masalları'nda, Keloğlan'ın eğitimi, okuma yazma bilip bilmemesiyle ilgili bilgilerin kısıtlı olduğunu söyleyebiliriz. *Keloğlan ile Devler*, *Keloğlan ile Kırk Haramiler*, *Keloğlan ile Padişah* başlıklı masalarda Keloğlan okuyup yazar. *Yüzücü Keloğlan* başlıklı masalda ise, Keloğlan okumayı yazmayı bilmez. Diğer masalarda bahsi geçen konu hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Atçalı Kel Mehmet Efe de, özellikle Cem Çelik'in romanında okuma yazmayı bilen, okumayı ve araştırmayı seven bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Murat Sertoğlu'nun romanında da Atçalı, okumayı yazmayı bilir fakat Sertoğlu, Çelik kadar Atçalı'nın okumaya ve araştırmaya olan eğilimini ön plana çıkarmamaktadır. İsmet Nadir Atasoy ise, bu durumun aksine Atçalı'nın okuma yazma bilmediğini ifade eder. Her anlatıda olmasa da genel olarak baktığımızda kahramanların, sürekli olup biteni araştırmaları, kafalarındaki sorulara cevap aramaları, yaşananları sorgulamaları onların araştırmacı yönlerini de ortaya koymaktadır.

Bunlar su dibinde küpeleri arayadursunlar, bu Keloğlan ağlamasını kesmiş de sırtarmaya geçmiş, hemen oradaki kırk kat elbiseyi, pabucu, sarmış sarmalamış, sırtına vurmuş da yürümüş. Bir kâğıdın üzerine iri iri şu sözleri yazmış... (Alangu, 2014: 79)

Bak bakalım, bu yazı şu Kelin yazısı mı? diye sordu. Hacı Hüseyinoğlu mektubu görür görmez –Evet, onun! dedi. Ne istiyor senden? (Sertoğlu, 1964: 204)

Sepetçi Keloğlan başlıklı masalda ise Keloğlan'ın okuma yazmayı bilip bilmediği açıkça ifade edilmese de, eğitime verdiği önem vurgulanmaktadır. Keloğlan, okul açar ve eğitimciler bulur. Kendisi de okula gidip konuşmalar yapar. Cem Çelik'in romanında da Atçalı Kel Mehmet Efe'nin, eğitime ne kadar önem verdiğini görmekteyiz. Atçalı, devlette yaşanan olumsuzlukların temelinde eğitim eksikliğinin yattığına inanır ve onun için de matbaa kurar. Çeviriler yaptırır. Bu durum, kahramanlar için eğitimin ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir.

Anasının yaptığı yanlışları başka anaların yapmasını istemiyormuş. O nedenle Yaşam Okulu diye bir okul açmış. Yanlış başlayıp doğruyu bulanları bir araya getirmiş. Usta eğitimciler bulmuş. Anasını da yanına alarak etkinlikler düzenlemeye başlamış (Köseoğlu, 2012: 134).

Nazlı ilinde matbaa kurdu ecnebi kitapları çevirtti. Esnafları beşer onar bir araya getirdi sanayi kurdurdu rüşveti yasak etti (Çelik, 2011: 142).

1.8. Zeki, Kurnaz, Pratik Zekâ Olmaları

Keloğlan'ın çocukluğu, tembel, miskin geçerken gençliğinde çalışmaya başlamasıyla birlikte çevresindekilere oynadığı oyunlarla ya da önüne çıkan sorunlara bulduğu çözümlerle ne kadar zeki, kurnaz ve pratik zekâ olduğu karşımıza çıkmaktadır. İncelenen masalların dördünde Keloğlan'ın saf, masum, her şeye kanan ve içinde kuşku barındırmayan bir masal kahramanı olarak görürüz: *Keloğlan Hiç Alıyor* başlıklı masalda Keloğlan, karşılaştığı kişiler tarafından dayak yiyen, kim ne derse ona inanan, ne diyeceğini ve ne yapacağını sürekli unutan pasif bir tiptir. *Keloğlan ile Kardeşi* ve *Keloğlan Defineci* başlıklı masalarda Keloğlan zekiliğinden öte saflığı ile amacına ulaşır ve kendisini yönlendiren de ağabeyi olur. *Yüzücü Keloğlan* başlıklı masalda ise Keloğlan'ın, sporcu tarafı ön plana çıkarılmakta ne kadar iyi bir yüzücü olduğu anlatılmaktadır. Keloğlan ve arkadaşları yapılan yüzme yarışını hileyle, oyunla değil yetenekleriyle kazanmaktadırlar. Diğer masalarda ise Keloğlan, sorunların çözümünde aklını kullanır ve Keloğlan'ın en büyük silahı akli olur. Romanlarda ise, Atçalı Kel Mehmet Efe'nin, Emir'i/Fatma'yı annesine istetmesinden sonra yaşadıklarının sonucunda büyük bir değişime uğradığı görülmektedir. Daha önceleri sessiz, sakin, herkesin küçük gördüğü Atçalı, annesi ve kendisi hakarete uğradıktan sonra yaşananlara isyan eder. Atçalı'nın bu isyanın ardından yaşadığı maceralarda, onun ne kadar zeki ve pratik zekâ olduğu görülmektedir.

Keloğlan da kendini savunmak için aklını ve dilini kullanmış. Elini geliştirmek yerine dilini geliştirmiş. Vurup düşüren güçlülere karşı hep aklıyla, diliyle karşı koymuş. O nedenle erken erginleşmiş, erken olgunlaşmış. Oldukça anlaklıymış.

Büyüklerin bile anlayamadığını, kavrayamadığını, çözemediğini kolayca anlar ve çözermiş (Köseoğlu, 2012: 171).

Keloğlan da Atçalı Mehmet Efe de yaşadıkları değişimlerin ardından akıllarını kullanmaları ve pratik zekâyâ da sahip olmalarının etkisiyle çevrelerindeki kişiler tarafından sevilen, akıl danışılan kişiler haline gelirler. Keloğlan *Keloğlan ve Sihirli Değnek, Güneşi Arayan Oğlan, Korkusuz Keloğlan* vb. masallarında sorunlara mantıklı çözümler üreten, pratik zekâsı sayesinde çatışmalara son veren, insanlara yol gösteren, başvurulmuş, akıl danışılan biri olarak karşımıza çıkar. Bahsi geçen masalarda Keloğlan ya da Keloğlan ve arkadaşları, gittikleri yerlerde saygıyla ve sevgiyle karşılanırlar. Atçalı Kel Mehmet Efe de, kısa zamanda halkın sevgisini kazanır. Bölgeye yapmış olduğu yatırımlar ve fakir fukaraya göstermiş olduğu destek, kendisine başvuranların dertlerini dinlemesi ve çözümler üretmesi Atçalı'nın, sevilmesini ve gittiği yerlerde sevgiyle karşılanmasını sağlar.

Gittikleri illerde, ilçelerde, bucaklarda, köylerde, obalarda saygıyla, ilgiyle karşılanmışlar. Keloğlan adı iyice yerleşmiş, yaygınlaşmış. Artık bütün iyi gelişmeler ona bağlıyor, onun yaptığını söylüyorlarmış. Elini eteğini öpmeye çalışıyorlarmış (Köseoğlu, 2012: 50).

Onun bu icraatı, bilhassa pek perişan hale düşen memurların maaşlarını he-men ödemesi, şehrin bozulmuş bulunan nizamını bir anda yeniden kurması ve çapulculara göz açtırmamak hususunda sert tedbirler alması, Aydın halkına kendisini bir anda bir kat daha sevdirmişti. Şehirde kelimenin tam manasıyla bir bayram havası esmeğe başlamıştı (Sertoğlu, 1964: 287).

1.9. Türlü Oyunlara, Hilelere Başvuruları

İncelenen masalların 18 inde Keloğlan'ın, amacına çeşitli oyunlar ve hilelerle ulaştığı görülmektedir. Örneğin; *Keloğlan ile Devler* masasında Keloğlan, devlerin kendisine yapacaklarını önceden duyar ve kendisine gösterilen yatakta uyumaz fakat bu durumu da devlere belli etmez. *Keloğlan ile Üç Cambaz* masasında eşeğini satmak isteyen Keloğlan, üç cambazın oyununa gelir. Eşeğini gümüş lira çıkarıyor diye, tavşanını ulak görevini harfi harfine yerine getiriyor diye, kavalını da ölüyü bile diriltten kaval diye üç cambaza satarak onlardan intikamını almış olur. *Keloğlan Deli Dumrul'a Karşı* masasında ise, Keloğlan'ın para vermeden köprüden geçmesine engel olan Deli Dumrul, Keloğlan'ın sormuş olduğu çeşitli sorular karşısında cevapsız kalır. Keloğlan, Deli Dumrul uyuyunca köprü'nün başına derince bir kuyu kazar ve üstünü de çalıyla otlarla örter. Sabah olduğunda Keloğlan kuyunun üstünden atlayıp köprüyü geçerken, kendisini yakalamak isteyen Deli Dumrul da kuyunun içine düşer. Romanlarda daha çok Murat Sertoğlu'nun anlatımında olmak üzere Atçalı Kel

Mehmet Efe'nin dağa çıktuktan sonra, hedefine ulaşmak için çeşitli hilelere, oyunlara başvurduğu görülmektedir. Örneğin kılık/kıyafet değiştirerek haber alma veya bir ortamda rahatça bulunabilme, savaş hilelerine başvurarak düşmanlarını aldatma, koyun sürüsünün içine karışıp Arpacılı Osman Bey'in kulesine girme vb.

Keloğlan horozunu alıp eve dönmüş. Ama Uzun Kuyruk'a duyduğu öfke dinmemiş. "Bak Çil Horoz," demiş. "O Uzun Kuyruk büyük olasılıkla yine gelecek. Ona öyle bir oyun oynayacağım ki..." (Köseoğlu, 2012: 209)

Tam Arpaza girecekleri sırada yolun iki tarafındaki hendeklerden birdenbire bir takım adamlar çıktılar ve bunlar koyunların arasına katıldılar. Hepsi de tüfekli, kamalı kimselerdi. Bir de iri bir köpek peyda olmuştu. Hepsi dört ayak yürüyorlar ve koyunların arasında belli de olmuyorlardı (Sertoğlu, 1964: 162).

1.10. Azar İşitmeleri, Şiddet Görmeleri

Masallarda ifade edilen Keloğlan'ın genelde annesinin, kendisinin tembel tembel oturmasından ve bir işe yaramadığı konusundaki söylenmelerinin dışında, çevresindeki insanlara kendisini ezdirmediği, akıllı davranması sayesinde şiddete maruz kalmaktan kurtulduğu görülmektedir. Masallarda Keloğlan'ın dayak yediği, azar işittiği nadiren karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; *Keloğlan Hiç Alıyor* başlıklı masalda Keloğlan, balıkçılardan, cemaatten, kadınlardan, yolculardan vb. her şeyi birbirine karıştırmasından dolayı sürekli dayak yer. *Keloğlan ile Kırk Haramiler* başlıklı masalda haramilerin başı, Keloğlan'ın vurmuş olduğu 40 kuşu onun elinden alır ve Keloğlan'a vurur. *Keloğlan Defineci* masalında ise Keloğlan, ağabeyinden şiddet görür.

Ağların sonundaki torba da boş çıkınca, bunlar tutmuşlar, orada dikilip "Hiç, hiç" diye söylenen Keloğlan'ı evire çevire bir güzel dövmüşler. Keloğlan ah demiş, of demiş, dayağı yemiş, ama anasının tembihlediğini de kel kafasından uçurmuş, unutmuş (Alangu, 2014: 70).

Romanlarda Atçalı Kel Mehmet Efe, doğuştan şanssız, bahtsız bir çocuk olarak tarif edilir. İlk zamanlarda onun en büyük şanssızlığı, saçsız olarak dünyaya gelmesi ve bir daha da saçlarının çıkmamasıdır. Bu durum Atçalı'nın hayatında derin izler bırakır:

Havaların en güzel olduğu günlerde bile annesinin başına sardığı poşuyu bir türlü çıkaramıyor, çıkardığında ya da düşürdüğünde çiftliğin çocukları hemen kendisiyle alay etmeye başlıyor, önünden arkasından: "Keloğlan!... Keleşoğlan!..." diye bağırıyorlar, hatta kendisinden büyük ve güçlü kuvvetli olanlar başındaki poşuyu alıp kaçıyorlar, poşuyu bir yerlere saklayıp saatlerce aratarak gülüşüyorlar, Mehmet'le alay ediyorlardı (Atasoy, 2005:178).

Atçalı'nın hayatında bir dönüm noktası oluşturan, kanundışı hayata sürüklenmesine sebep olan olay ise, annesine istettiği Ağa'nın kızını alamaması ve Ağa'nın eşinden hakaret işitip, adamlarından da şiddet görmesidir: *Ömrü boyunca ağaların, kâhyaların vahşiliğini görerek büyümüştü. Sonuçta kuldu. Küfür kafir yapan ses sahibiydi. Kendini bir köpek gibi aciz hissetti. Korkudan sesi kesilmişti. Cevap bile veremiyordu. Ağa hakarete devam ediyordu* (Çelik, 2011: 26).

1.11. Kılık/Kıyafet Değişimleri

Masallarda Keloğlan'ın kılık/kıyafet değiştirdiği altı masalda karşımıza çıkmaktadır. *Keloğlan ile İki Padişah* masalında Keloğlan can alıcı kılığına, *Keloğlan ile Üç Cambaz* ve *Keloğlan ile Kargası* masallarında çoban kılığına, *Keloğlan ile Kırk Haramiler* masalında hamamcı ve Azrail kılığına, *Keloğlan ile Padişah* masalında kadın ve Azrail kılığına girer. Son olarak da *Keloğlan ile Ali Cengiz* masalında Keloğlan'ın oduncu baba kılığına girdiği, tazı, koç, serçe, gül vb. olduğu görülmektedir. Romanlarda da Atçalı Kel Mehmet Efe ve kızanları, bir mekâna rahatça girebilmek, haber edinebilmek, kendilerini gizleyebilmek amacıyla kılık/kıyafet değiştirmektedirler. Bu durum kahramanların amaçlarına ulaşmak için zaman zaman kılık/kıyafet değiştirerek kimliklerini sakladıklarını ve böylece daha rahat hareket edebildiklerini göstermektedir.

Bir de bakmışlar ki, kepeneği sırtında, değneği elinde, şu Keloğlan çoban kılığına girmiş de, geçmiş karşılıklarına sırtmıyor mu? (Alangu, 2014: 68)

Aslında kahveci Osman'ın ayıngacı dediği bu iki genç adam Kel Mehmet'in kızanlarından Çakmakoğlu Ahmet'le Turnalı Ali'den başkası değildi (Atasoy, 2005: 253).

1.12. Padişaha Karşı Olmamaları

İncelediğimiz masalların yedisinde padişah, kahraman olarak yer almaktadır. Bu yedi masalın altısında (*Keloğlan ile İki Padişah*, *Keloğlan ile Kırk Haramiler*, *Keloğlan ile Padişah*, *Keloğlan ile Devler Ağası*, *Keloğlan ile Ali Cengiz*, *Keloğlan ile Padişah Kızı*) Keloğlan, padişaha karşı aksi bir tutum içinde bulunmaz. Bazen, Keloğlan'ın haksızlığı yapanın padişah olduğuna inandığı zaman onunla bile mücadele ettiği görülse de, temelde padişaha karşı herhangi bir saygısızlıkta bulunmaz ve masalın sonunda da padişahın sevgisini kazanmayı başarır. *Keloğlan ile Yaşlı Vezir* başlıklı masalda ise, Keloğlan karşımıza padişah olarak çıkmaktadır. Atçalı Kel Mehmet Efe, kanunlara karşı gelerek dağa çıkmış olmasına rağmen Cem Çelik'in anlatımı dışında diğer romanlarda Atçalı'nın doğrudan padişaha karşı bir tutum sergilemediğini, padişahın karşısında yer almadığını görürüz.

Saraya gidip padişahın karşısına çıkmış. Padişah bunu görünce, hem gülmüş hem de bir kel kafada bu kadar akıl fikir, oyun düzen olmasına şaşmış şaşmış da kalmış. Hemen başvezirine yol verip Keloğlan'a makam vermiş (Alangu, 2014: 108).

- Bu da Atçalının kasada bıraktığı sarf defteri. Ödenen paraların, kimlere ödenmiş olduğunu kuruşu kuruşuna yazmış. İnanır mısınız, devletin tek kuruşuna bile dokunmamış! (Sertoğlu, 1964: 342)

Keloğlan da Atçalı da padişaha karşı olumsuz bir tutum sergilememelerine rağmen, haksızlık yaptıklarına inandıkları beylerin, ağaların karşısında yer almaktadırlar. Örneğin *Erincek Keloğlan* başlıklı masalda, Keloğlan'ın halkı yok-sullaştıran bey ve adamlarına karşı vermiş olduğu mücadeleyi görmekteyiz. Keloğlan, vergi zulmünden yılan ve yoksul kalan köylüleri, beyin zulmünden kurtarır. Böylece köylüler rahata, huzura ve bolluğa kavuşur (Köseoğlu, 2012: 75-87). Bu masal dışında Keloğlan'ın masalarda haksızlıklar karşısında sessiz kalamadığını, haksızlık yapanların cezalarını er ya da geç verdiğini hatta bazen bu konuda adam öldürecek kadar ileri gittiğini de görmekteyiz. Romanlarda da ifade edildiğine göre Atçalı, efeliği boyunca köylüleri yıldırان ağalara ve haksız uygulamalara yeltenen mültezimlere karşı mücadele vermiş, ezenin karşısında ezilenin yanında durmuştur. Bu mücadelede Atçalı, adam öldürmekten de uzak kalmamış, elini kana bulamıştır.

Her iki kahraman da kendi adaletlerini tesis etmeye çalışan davranışlarıyla, padişahı huzursuz etmişlerdir. Örneğin *Keloğlan ile Kırk Haramiler* başlıklı masalda Keloğlan, kendi doğrularınca hareket eder ve kafasına göre insanları cezalandırır. Keloğlan'ın bu tutumu, padişahı rahatsız eder ve padişah kendisini uyarır: *Bundan böyle ortalığı karıştırma, ben dururken ortalığa düzen vermeye, ceza kesip oyun kurmaya da kalkma, velhasıl önüme de, yoluma da çıkmaya kalkma; buyruk verip hüküm yürütmeye de girişme! diye bir bir öğüt verip yol yordam gösteriyor (Alangu, 2014: 89).* Atçalı Kel Mehmet Efe de, dağa çıktıktan sonra kendi kanunlarını kendisi koyar ve kendi doğrularınca adalet tesis eder. Atçalı'nın bu tutumu, devlet anlayışına aykırıdır ve padişahı da rahatsız etmektedir.

1.13. Kendilerine Yol Gösteren ya da Oyunlarında Kullandıkları Yardımcılarının Olması

Keloğlan'ın kendisi kadar meşhur, ona yol gösteren bir eşeği vardır. İncelediğimiz masalarda Keloğlan'ın eşeği çok fazla ön plana çıkarılmamıştır. Masalarda Keloğlan'a yardım eden ya da başkalarını aldatmak için kurduğu oyunlarda kullandığı tavşan, karga, horoz vb. başka hayvanlar da karşımıza çıkmaktadır. Hatta Köseoğlu, Keloğlan'ın eşeği kadar horozunun da tanınmış, ünlü olduğunu masalarda ifade eder (Köseoğlu, 2012: 202). Keloğlan'ın eşeği gibi Atçalı'nın da köpeği ünlüdür. Atçalı Kel Mehmet Efe'nin, kendisini bu-

lunduğu güç durumdan kurtaran, ona çıkış yolu gösteren, hayatının sonuna kadar da ona her an eşlik eden bir köpeği vardır. Atçalı bu yol arkadaşını, Hacı Hüseyinoğullarının kızını istedikten ve Ağa'nın adamları tarafından saldırıya uğramadan önce/uğradıktan sonra bulmuştur. Sokakta diğer köpeklerin saldırısına uğrayan bu zayıf, çelimsiz köpek göstermiş olduğu direnme gücüyle iri yarı köpekleri yenmeyi başarabilmiştir. Atçalı, bu olay sonucunda aslında kendisinin zayıf ve savunmasız olmadığını istese bu köpek kadar güçlü olabileceğinin farkına varır. Bu zamandan sonra da Atçalı her daim köpeği (Karabaş, Çete, Eşkuya adlarıyla romanlarda yer alır) ile birlikte anılmış ve kendisi kadar köpeği de meşhur olmuştur.

Keloğlan gibi eşeği de ünlüymüş. Tanımayan, bilmeyen yokmuş. Eşek denince, akla Keloğlan; Keloğlan denince de eşeği gelirmiş. Ozanlar için saz, bilgiler için söz neyse, Keloğlan için de eşeği oymuş. Eşeksiz edemezmiş (Köseoğlu, 2012: 37).

Farkında değildi ama bir ömür sürecek en sadık dostunu, kendi deyimiyle Akıl Hocasını bulmuştu. Büyük acılar içinde yavaş yavaş yaralı köpeğin yanına gitti ve yerde inleyen köpeği kucakladı (Çelik, 2011: 29).

Keloğlan Deli Dumrul'a Karşı ile *Keloğlan ve Sihirli Değnek* başlıklı masalarda ise, Keloğlan'a yol gösteren, ona yardımcı olan, akıl veren ozan, bilge bir dede ile karşılaşırız. Bu dede, Keloğlan'ın aklına takılan sorulara cevap verir ve ona hayat karşısında nasihatlerde bulunur. *Keloğlan ve Sihirli Değnek* başlıklı masalda karşımıza çıktığı gibi bazen dede, zor durumda kullanması için Keloğlan'a sihirli hırkasını ve değneğini de bırakır. Atçalı Kel Mehmet Efe'yi de okudukları etkilemiştir. Özellikle Şeyh Bedreddin'in *Varidat* adlı eseri onun bir nevi hayat felsefesi olmuş, ona yol göstermiştir.

Keloğlan soluklanıp durunca Ozan Dede, "Yeryüzü çok büyük, çok kocamandır oğul can," demiş. "Gerçekler çok derindedir. Sorunlar çok karışık, çok karmaşıktır. İlk bakışta görmek, anlamak sanıldığı kadar kolay değildir. Ben derim ki yol yakinken dön git evine. Bu yollar, bu iller tekin değil (Köseoğlu, 2012: 21).

1.14. Sonunda Zengin Olmaları

Keloğlan, yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Çocukluğunu tembellikle ve miskinlikle geçirir. Keloğlan'ın zenginleşmesi, onun çalışmaya karar vermesi ile karşımıza çıkmaktadır. Keloğlan iş aramak için yola çıkar, bazen günlerce aylarca yol gider. Çalıştığı işte başarılı olarak zengin olur. Örneğin; *Benim Adım Keloğlan* başlıklı masalda Keloğlan çalışmaya başladığı kervanda altınlar biriktirerek evine döner. Ayrıca kendisine armağan edilen üç devesi vardır. *Sepetçi Keloğlan* masalında ise; Keloğlan'ın yaptığı sepetleri zamanla herkes tanımaya başlar. Keloğlan, sattığı sepetlerle zengin olur. Keloğlan'ın

kurduğu oyunlar sonucunda zengin olduğu da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; *Keloğlan ile Devler* masalında, Keloğlan devleri aldatarak onların bir çuval altınını alır. *Keloğlan Para Kazanıyor* başlıklı masalda Keloğlan, öldürdüğü adamı kullanarak tuzağına düşürdüğü kişilerden para toplar. *Keloğlan ile Kötü Hasan* masalında ise Keloğlan'ın girdiği harabe bir hamama, cüceler de gelir. Keloğlan, cücelerin konuşmalarına kulak misafiri olur ve onlardan definenin yerini öğrenir. Defineye ulaşmasıyla da Keloğlan, zengin olur. *Keloğlan ile İki Padişah*, *Keloğlan ile Padişah*, *Keloğlan ile Ali Cengiz*, *Keloğlan ile Padişah Kızı* başlıklı masalarda karşımıza çıktığı gibi Keloğlan'ın, padişahın kızıyla evlenerek sarayda makam sahibi (başvezir, vezir) olduğu ve zenginleştiği de görülmektedir. Kısaca incelediğimiz 30 masalın 18 inde Keloğlan'ın, masalın başında yoksulluk çektiği fakat daha sonra maddi durumunun düzeldiği hatta zengin olduğu ifade edilmektedir.

Atçalı Kel Mehmet Efe de, yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, geçim sıkıntısı çekmiştir. Fakat daha sonra başına gelen kötü olaylara isyan ederek dağa çıkmış ve ağalardan, beylerden aldığı paralarla maddi yönden güçlü olmuştur. Atçalı'nın aldığı tüm paraları kendi çıkarına kullandığını ifade etmek doğru olmayacaktır. Çünkü araştırmacılar, Atçalı Kel Mehmet Efe'nin fakir fukarayı gözettiğini, köylerin, kasabaların ihtiyaçlarını karşıladığını, vali olarak başa geçtiğinde de devletin parasına el sürmediğini belirtirler. Fakat şurası da açıktır ki romanlardan, Atçalı'nın dağa çıkması ile birlikte güçlendiği, paraya ulaşmakta zorluk çekmediği, annesini daha iyi koşullarda yaşattığı anlaşılmaktadır.

Keloğlan giderek işleri iyice büyüttü. Çok paralar kazanmış. Çok kişiye iş kapısı açmış. Adı sanı yayılmış. Bilinir, tanınır olmuş (Köseoğlu, 2012: 134).

- Hiçbiri de ona benzemedi şimdiye kadar türemiş olan efelerin! Arpazı şimdiye kadar basabilmiş efe çıkmamıştır. Hâlbuki o orasını rahatça bastı. Osman beyden yirmi bin altını tıkr tıkr almış. – Zenginleşti. – Evet! Şimdi zengindir gayri... (Sertoğlu, 1964: 179).

Keloğlan da Atçalı da zenginleştikten sonra annelerini unutmazlar. O güne kadar sıkıntı çeken annelerini rahat ettirmek için çabalarlar. Örneğin; *Keloğlan ile Devler Ağası* ve *Benim Adım Keloğlan* başlıklı masalarda Keloğlan, yoksulluk çeken annesini rahat ettirmek için annesine/anne ve babasına konak tutup oraya yerleştirir. Atçalı da romanlarda, annesini hem daha güvende olması hem de rahat etmesi için bir konağa yerleştirir. Yanına, ev işlerinde kendisine yardımcı olacak birilerini bulur. Böylece Atçalı'nın gözü arkada kalmayacaktır. Ayrıca her iki kahraman da sadece annelerini değil yoksulları da aç açıkta bırakmazlar. Özellikle Köseoğlu'nun derlemiş olduğu bazı masalların (*Benim Adım Keloğlan*, *Keloğlan ile Cimri Ağa*, *Keloğlan ile Yaşlı Vezir*) sonunda, Keloğ-

lan'ın ya da annesinin yoksulları doyurduğu görülmektedir. Romanlarda ifade edildiğine göre Atçalı Kel Mehmet Efe de, ağalardan, beylerden aldıklarını yoksullara dağıtmıştır. Ya da köylerin, kasabaların yol, köprü, cami gibi ihtiyaçlarını karşılamıştır. Kısacası aldığı paraları sadece kendi menfaati için kullanmamış, fakir fukarayı da gözetmiştir.

Gel zaman git zaman... Elden ayaktan düşmüş koca Ağa. İşleri Keloğlan yürütmeye başlamış. Açları doyurmuş, çıplakları giydirmiş. Alacakları ertelemiş, borçları ödemiş. Kul hakkı yemez olmuş (Köseoğlu, 2012: 165 ve 167).

- Aldığı paraları hep fakir olanlara dağıtıyormuş, dört yörük kızının çeyizini yapıp onları istedikleri delikanlılarla evlendirmiş. Hasta olanların hekim ve ilâç paralarını verirmiş (Sertoğlu, 1964: 179).

1.15. Padişah/Ağa Kızı ile Evlenmeleri

İncelediğimiz Keloğlan Masalları'ndan sadece *Keloğlan ve Üç Cambaz* masalında Keloğlan'ın masalın başından beri evli olduğunu görmekteyiz. Keloğlan'ın eşinin, padişah ya da ağa kızı olmadığı masalın akışından anlaşılmaktadır. *Keloğlan ile Devler Ağası* başlıklı masalda, Keloğlan ve kardeşleri evlenirler. Bu masalda da evlenen kızın padişah ya da ağa kızı olduğundan bahsedilmektedir. *Keloğlan ile Yaşlı Vezir* masalında ise Keloğlan, padişaktır ve masalın sonunda kendisi gibi zeki ve akıllı bir kız ile evlenir. Keloğlan'ın evlendiği kız, değirmencinin kızıdır. İncelediğimiz dört masalda (*Keloğlan ile İki Padişah*, *Keloğlan ile Padişah*, *Keloğlan ile Ali Cengiz*, *Keloğlan ile Padişah Kızı*) Keloğlan, masalın sonunda padişahın kızı ile evlenir. Üç masalda (*Keloğlan ile Kötü Hasan*, *Sepetçi Keloğlan*, *Keloğlan ile Cimri Ağa*) ise Keloğlan, masalın sonunda ağanın, beyin kızı ile evlenir. Diğer masalarda Keloğlan'ın evli olduğu ifade edilmektedir. Atçalı Kel Mehmet Efe de romanlarda, Hacı Hüseyinoğullarının kızı Emir'e ya da Cem Çelik'in ifadesiyle Fatma'ya sevdalanır. İlk başta aile kızını Atçalı'ya vermek istemez fakat sonunda Atçalı, sevdalandığı kıza kavuşur. Atçalı, onu babasının rızası ile alır ve Ağa'nın kızı ile evlenir. Bu durum da bize, kahramanların kendilerine padişahın/ağanın kızını alacak kadar güvendiklerini, kendilerine eş olarak basit, sıradan insanları değil soylu ailelerin kızlarını seçtiklerini gösterir. Çünkü onların gözünde zengin, fakir ayrımı yoktur. *Sepetçi Keloğlan* masalında karşımıza çıktığı gibi Keloğlan'ın gözünde varlıklı da yoksul da birdir (Köseoğlu, 2012: 134). Atçalı Kel Mehmet Efe de, toplumdaki eşitsizliğe, maddi gücü elinde bulunduran kişilerin yoksulları ezmesine tepki göstermektedir (Çelik, 2011: 100).

Hemen vezirine yol verip Keloğlan'ı vezir tayin etmiş. Tellâl çıkarıp davul dövürmüş, kızı ile Keloğlan'ın evleneceklerini ilan etmiş. Kırk gün kırk gece düğün kurmuşlar (Alangu, 2014: 186).

Emir Kız ve Mehmet muratlarına ereceklerdi artık. Öyle ya, onca zamandır Hacı Hüseyinoğlu'nun vereceği iznin yolunu gözlemişlerdi. İşte izin çıkmıştı. Atça'da kına gecesi yapılmış, Aydın'da da düğün bitmek üzereydi (Atasoy, 2005: 325).

Masallarda ve romanlarda kahramanların anneleri, oğullarının padişah/ağa kızı ile evlenmek istemeleri karşısında ise benzer tepkileri verirler. *Keloğlan ile Ali Cengiz* masalında Keloğlan, sevdalandığı padişahın kızını, annesinin istemesinde diretir. Keloğlan'ın annesi, padişahın kızını vermeyeceğini bilir ve oradan kovulmaktan korkar. Fakat padişah, kadının korktuğu tepkiyi göstermez ve Keloğlan'a, kızını vermek için Ali Cengiz oyununu öğrenmesini şart koşar (Alangu, 2014: 166-178). Atçalı Mehmet Efe de, Hacı Hüseyinoğullarının kızına sevdalanınca annesini, kızı istemesi için beyin konağına gönderir. Keloğlan'ın annesi gibi, Atçalı'nın annesi de bu isteğinin uygun olmadığını çünkü denk olmadıklarını, beyin kızını vermeye razı olmayacağını ne kadar söylese de oğluna dinletemez. Atçalı'nın annesi, oğlunun ısrarına dayanamaz ve onu kırmayarak kızı istemeye gider. Burada tepki gören anne, üzgün bir halde evine geri döner. Fakat sonunda Atçalı da Keloğlan da istedikleri kızla evlenirler.

1.16. Sonunda Amaçlarına Ulaşmaları

Keloğlan; yoksulluktan kurtulmak için çaba harcar. Ya iyi bir iş bulup çok para kazanır ya da kurduğu tuzaklar ile altınlara kavuşur. Annesine/ninesine verdiği sözü tutar ve çalışkan biri haline gelir. Keloğlan, kendisine ve çevresindekilere yapılan haksızlıkları *Keloğlan ile Üç Cambaz*, *Keloğlan ile Kırk Haramiler* vb. masallarında karşımıza çıktığı gibi kabullenemez ve sonunda intikamını alır. *Keloğlan ile İki Cambaz*, *Keloğlan ile Kötü Hasan*, *Keloğlan ile Cimri Ağa* vb. masallarda anlatıldığı gibi Keloğlan, masalın sonunda gönül verdiği padişahın ya da ağanın kızına kavuşarak amacına ulaşır. Kısaca masallarda Keloğlan'ın, hangi amaç için yola çıktığıysa ya da neyi elde etmeyi istediye, başardığı görülmektedir.

Romanlarda ise Atçalı Kel Mehmet Efe, ilk önce kendisine ve çevresindekilere yapıldığına inandığı haksızlıklara karşı mücadele eder. Zenginlerden aldıklarını yoksullara dağıtır Atçalı, annesini daha iyi koşullar altında yaşatır. Daha sonra Atçalı, Aydın'a vali olur ve idarenin uygulamalarından rahatsız olan insanların sevgisini kazanır. Bölgeye yatırımlar yapar. Atçalı Kel Mehmet Efe, Emir/Fatma ile babasının rızasını alarak evlenir. Kısaca Atçalı, yapmak istediklerini gerçekleştirmiş biri olarak bu hayata gözlerini yumar.

Gel zaman git zaman... Elden ayaktan düşmüş koca Ağa. İşleri Keloğlan yürütmeye başlamış. Açları doyurmuş, çıplakları giydirmiş. Alacakları ertelemiş, borçları ödemiş. Kul hakkı yemez olmuş. Az zamanda sevilmiş, güvenilmiş.

Arayanları, soranları, akıl danışanları çoğalmış. Onlar da, yörede yaşayanlar da mutlu olmuş, mutlu yaşamışlar (Köseoğlu, 2012: 165 ve 167).

- Arkıdeşler ben Vali-i Vilayet, Hademe-i Dövlət Atçalı Kel Mehmet olcem dedim. Vilayete iki yıl Valilik yaptım. Dövlete de hademe oldum. Esnafa, köylüye reform yaptım. Yoksullukla savaştım. Sıtmayı yok ettim, çok dua aldım. Ne hayal ettiysem onu fazlasıyla yaptım (Çelik, 2011: 133).

Yukarıda Keloğlan ile Atçalı Kel Mehmet Efe anlatılarında yer alan ortak unsurlar üzerinde durduk. Bu ortak unsurlar, her anlatıda tam olarak karşımıza çıkmasa da büyük bir çoğunlukla romanlarda ve masalarda yer almaktadır. Bu benzerlikleri şöyle toparlayabiliriz: Keloğlan da Atçalı da kırsal bir bölgede genellikle köyde, yoksul bir ailenin tek çocuğu olarak dünyaya gelirler. Keloğlan'ın da Atçalı'nın da başları keldir. Kel olmalarının sebepleri her anlatılarda açıkça ifade edilmese de doğuştan gelen bir hastalık sonucunda her ikisinin de saçlarının çıkmamış olduğu düşünülebilir. Bu konu onları olumsuz etkilemiş, çevrelerindeki kişiler tarafından saçlarının olmamaları alay konusu olmuştur. Anlatılarda, çocuklarının kel olmalarından dolayı her iki kahramanın annesinin de bu konuda üzüntü duyduğu da ifade edilmiştir. Keloğlan'ın da Atçalı'nın da genellikle hasta/yaşlı annesinden başka kimi kimseleri yoktur ve zaman zaman şiddete maruz kaldıkları da görülmektedir. Her ikisinin de geçimlerini sağlamak için çobanlık yaptıkları da karşımıza çıkmaktadır. Atçalı'nın okuma yazma bildiği Sertoğlu ve Çelik'in anlatımlarından anlaşılmaktadır. Keloğlan masallarında da Keloğlan'ın eğitimi hakkında verilen bilgiler kısıtlı olmasına rağmen birkaç masalda Keloğlan'ın okumayı yazmayı bildiği anlatımlardan çıkarılabilmektedir. Özellikle Köseoğlu'nun kitabında yer alan masalarda ve Cem Çelik'in romanında kahramanların, eğitime vermiş oldukları önem de anlatılmaktadır. Keloğlan da Atçalı da zeki, kurnaz, pratik zekâyâ sahip, akıllıca kurdukları oyunlar ve hileler sayesinde başarılar kazanan, karşılarındaki insanları kandırmak, şaşırtmak için kılık/kıyafet değiştirerek kimliklerini gizleyen kişilerdir. Kahramanların, onlara yol gösteren, onların yanından ayrılmayan ve en az kendileri kadar ünlü olan yardımcıları da vardır. Keloğlan'ın yardımcısı, eşeğidir ve Köseoğlu'nun ifadesiyle eşeği kadar tanınmasa da horozudur. Aynı şekilde Atçalı Kel Mehmet Efe'nin de en sadık yardımcısı köpeği Karabaş/Çete/Eşkîya'dır. Çelik'in anlatımı dışında Atçalı'nın, genel olarak da Keloğlan'ın padişaha karşı herhangi olumsuz tutumları yoktur. Fakat Keloğlan, padişahın haksızlık yaptığına adil davranmadığına inanırsa onunla da mücadele ettiği görülmektedir. Her iki kahraman da anlatıların sonunda maddi yönden daha güçlü hale gelirler ve zenginleşirler. Kahramanların evlendikleri kızlar da sıradan insanlar değildir. Keloğlan, ağanın ya da padişahın kızı ile evlenirken Atçalı da, bölgenin ileri gelen ailelerden

Hacı Hüseyinoğullarının kızı ile evlenir. Keloğlan'ın ağa ya da padişah kızı olmayan eşi de masalarda yer alır. Örneğin; *Keloğlan ile Üç Cambaz* masalında Keloğlan'ın eşi, Keloğlan'ın oyunlarına uyum sağlayacak kadar yetenekli ve zeki bir kadındır. Aynı şekilde *Keloğlan ile Yaşlı Vezir* masalında Keloğlan kendisi gibi akıllı ve pratik zekâya sahip olan değirmencinin kızını, kendisine eş olarak seçmektedir. Anlatıların sonunda Keloğlan da Atçalı da amaçlarına ulaşır. Gerçi romanlar Atçalı'nın öldürülmesiyle son bulsa da Atçalı, yapmak istediklerini yerine getirerek bu dünyadan göçer.

SONUÇ

Görüldüğü gibi, halk anlatılarına dayanan Keloğlan'ın hayatı ile tarihi bir şahsiyet olan Atçalı Kel Mehmet Efe'nin maceralarını konu edinen romanlar arasında epeyce ortak unsur vardır. Bunlar kahramanların aile yapıları, yaşantıları, kişilikleri, uğradıkları değişimler, olaylara verdikleri tepkiler ve düşünce tarzları ile ilgili benzerliklerdir. Kısaca masal kahramanı olan Keloğlan ile romanlarda geçen Atçalı Kel Mehmet Efe kırsal bir bölgede doğup büyümüşler, herkes tarafından tanınmış ve toplumun önemli bir kesimi tarafından sevilmiş kişilerdir. Çocukluk dönemlerinde tembel, miskin, hakir kişiler olmalarına rağmen, delikanlılık çağından itibaren dönüşüm geçirerek zeki, kurnaz, merhametli, istediklerini elde edebilecek pratik zekâya ve güce ulaşmışlardır. Göstermiş oldukları mücadelelerde haksızlıklara tahammül edememişler ve adalet aramışlardır. Annelerinden başka kimi kimsesi olmayan Keloğlan (babasının veya kardeşlerinin olduğu masallar da vardır) ile Atçalı, elde ettikleri başarılarla sadece annelerine karşı değil herkese de güçlerini ispat etmişlerdir. Bu durum, Türk toplumunda sevilen ve benimsenen bir masal tipi olan Keloğlan ile modern çağın başlangıç dönemlerinde bir halk kahramanı olan eşkıya Atçalı Kel Mehmet'i konu alan romanların ortak hususiyetler taşıdığını göstermektedir. Ayrıca bu ortaklıklar modern bir anlatı türü olan romanlarda, klasik ve geleneksel anlatıların da kaynak olarak kullanıldığını ve son dönem yazarlarının da bu kaynaklardan beslenerek eserlerini kaleme aldıklarını ortaya koymaktadır. Atçalı Kel Mehmet Efe, her ne kadar tarihi bir şahsiyet olsa da roman türünün gereği olarak kurgusal bir anlatımla romanlarda yer almış ve bu kurgusalılıkta halk anlatılarının da etkisi olmuştur. Yazarların bölgeye gidip çeşitli araştırmalar yapmaları sonucunda, daha çok bölge halkının anlatılarına dayanarak eserlerini kaleme almaları, Atçalı'nın yaşadığı bölgede de anlatılan Keloğlan Masalları ile bu romanlar arasındaki benzerlikleri ve yansımaları mantıklı kılmaktadır. Kısaca Keloğlan Masalları'nın doğrudan olmasa da Atçalı'nın maceralarını konu edinen romanları etkilemiş olabileceğini ve bu doğrultuda da anlatılar arasında bazı ortak unsurların bulunduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Alangu, T. (2014). *Keloğlan Masalları*. (9. Bs.). İstanbul: YKY.
- Atasoy, İ. N. (2005). *Sevda Zamana Sığmaz*. Eskişehir: Gülen Ofset Matbaacılık.
- Boratav, P. N. (2000). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. (10. Bs.). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2009). *Zaman Zaman İçinde*. (2. Bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, C. (2011). *Atçalı*. İstanbul: Y Yayınevi.
- Enginün, İ. (2007). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. (3. Bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2011). *Eşkıyalar*. (O. Akinhay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Korkmaz, R., Argunşah, H., Kolcu, A. İ., Külahlıoğlu İslam, A., Gariper, C., Gündüz, O. ve diğerleri. (2009). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*. (5. Bs.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Köseoğlu, H. (2012). *Keloğlan Masalları*. İstanbul: Bu Yayınevi.
- Moran, B. (2012). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. (25. Bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Murat Nuhuğlu, M. (2015). *Keloğlan Masalları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Okay, M. O. (2016). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. (6. Bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özön, M. N. (2015). *Türkçede Roman*. (3. Bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztoprak, B. (2016). *Türk Romanında Efelik ve Efeler Üzerinde Bir İnceleme*. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Sakaoğlu, S. (2007). *Masal Araştırmaları*. (3. Bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. ve Karadavut, Z. (2013). *Halk Masalları*. (2. Bs.). Ankara: Saray Matbaacılık.
- Sertoğlu, M. (1964). *Atçalı Kel Mehmet Efe*. (2. Bs.). İstanbul: İtimat Kitabevi.

